

ראקוב כמקום תורה ולמדנות

הרב שמואל-מרדכי גארלין

היו עיירות שונות: כאלה שהתפארו בלמדנים שלהן, ואעפ"כ לא היוו מקום של תורה; ואחרות היו מפורסמות כמקום של תורה אך לא היו להן כמעט למדנים משלהן. מה שאין כן בראקוב: עליה רשאים אנו לומר שלמדנות ותורה חברו בה יחדיו. צעיר לימים הייתי עוד, כאשר הבחנתי בעובדה שבראקוב מרובים הלמדנים, מהם — בני העיירה; מהם — שנשאו להם נשים מבנותיה וברבות הימים יצא שמש לתהילה כלמדנים מופלגים.

את כולם הכרתי כמעט אישית. אולם בטרם אספר עליהם, אקדים כמה מלים על הלמדנים ובני התורה בראקוב בדורות עברו. עוד בזמני התהלכו עליהם בעיירה דיפורים ומעשיות שונים. כן סיפרו בשעתו, כי הרב ר' אברהם-משה ז"ל, זה שישב בראקוב 53 שנים על כסא הרבנות עד שנתיים—שלוש לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה, היה עוד עוליימים בשעה שנתמנה כמרא-דאתרא במקום. אלא שעמדה לו זכות אבות: זכות חיתנו רב המקום ר' חיימקה, וזכות אבא שלו — ר' איצ'הלה איווניצר. והנה קמו עוררים על המנוי הזה בין הלמדנים שבעיירה. היו ביניהם כאלה שראו את עצמם גדולים בתורה ועולים בידיעותיהם על הרב הצעיר, ולכן קנטרו אותו על כל צעד ושעל. כן, למשל, הם רננו אחריו כי הוא אינו בקיא בהלכות גענוע הלולב בסוכות, או, חבטת "הושענות" ב"הושענה-רבה", וכיוצא בזה מיני בוקי סריקיי... הכל בכדי להבאיש את ריחו בעיני הקהילה. רנון זה נפסק רק כעבור כמה שנים. לאחר שהרב הצעיר ישב על התורה יומם ולילה, ובהתמדתו, שלא היה לה גבול ושיעור, הדר לעומקה של ההלכה, או אז נתגלה כבקיא וחדיקי, וכל מתנגדיו בעל כרחם ענו אמן. כסא הרבנות בראקוב נחשב מאז ומתמיד בעולם היהודי כאחד המכובדים ביותר. בשעתו ישב כאן רב הגליל. אחד מהרבנים האלה נזכר על ידי גרץ בספרו על תולדות היהודים, הרי הוא הרב הידוע ר' רפאל המבורגר, מי שעמד בשעתו בראש הלוחמים בתנועת הרפורמה שקמה באשכנז בימי מנדלסון. את הרבנות שלו התחיל כרב הגליל בראקוב.

עוד אחד מרבני הגליל בשם ר' שמואל הלוי חי ונפטר בראקוב ועל קברו הקימו

אהל, (היחידי, אגב, בבית הקברות שם). רב זה השאיר אחריו ספר „שאלות ותשובות“.
עיהיה נשמר באחד הארונות שבבית הכנסת הישן סגור על מנעול, כדבר בעל ערך
רב וכאוצר יקר המציאות. המפתח לארון זה נמצא בשעתו אצל ר' יוסף השוחט, ומי
שביקש לעיין בו, היה צריך לפנות אליו ולהחזירו באותו יום.

בזמני, וכנראה כבר משנים קדמוניות, התקיים בראקוב „קייבוץ“, ובו למדו תורה
בחורים מצויינים, שהתכנסו לכאן ממקומות שונים, מהסביבה הקרובה והרחוקה. והנה
רשימה של ערים ועיירות מהן באו הבחורים כפי שנחרתו בזכרוני: וולוז'ין, טרב,
מרץ, מולודטשנה, קראסנה, איליע, אוזלני, איווניץ, וולמה, לאפיץ, מינסק, קלצק,
הסלביץ, מאלוסטובסקי, ביאליסטוק, ועוד.

בין הבחורים היו למדנים מופלגים, ששימשו לימים גם ראשי ישיבה. היה שם
אחד בשם ר' נחום מוויטשינובה, שנקרא כך על שם הכפר משם בא „לקייבוץ“. הוא
היה למדן מופלג וראשי-ישיבה לתפארת. בין היתר היה מלמד עם תלמידיו את חדושי
ר' חיים מבריסק על הדמב"ם. לימים עלה לארץ-ישראל ושימש כרב באחת המושבות
ונפטר שם.

הבחור ממאלוסטובקה. היה יושב כפוף על הגמרא שמונה-עשרה שעות
ביממה, ועל כן כינוהו „המתמיד ממאלוסטובקה“.

ר' מאיר לויץ. נשא אשה מבנות העיירה ובמרוצת השנים התערה בחיי
העיירה והיה לאחד מעסקניה ומהעומדים בראשה. בימי מלחמת העולם הראשונה היה
הבר הועד למען פליטי המלחמה, והצטיין מאד במסירותו וכושר הארגון שלו.
משה בנו של ר' יוחנן מסולומיאנקת. אחד המעולים והמצויינים
שבחבורה, בקיא בש"ס, מתמיד, בעל מוח צלול וער. כשנפגשתי אתו בניו-יורק בשנת
1924, כבר תפס מקום חשוב במשרד הרבנות שם, והיה ידוע בשם: „ד"ר משה ראם.
בשנת 1931 בא לארץ, קנה פרדס ע"י רחובות. מכאן עבר ליוהניסבורג בדרום אפריקה.
חיבר ספר שאלות ותשובות, כמו כן תרגם את ה„סודר“ ללועזית.

ר' אברהם רבה של יורברג ור' אברהם-אלי ה„עלוי מרא-
קוב“, שני חתני הרב הראקובאי ר' אברהם משה.
על שניהם שמעתי רבות מפי זקני הדור שהכירום מקרוב. על גודל חריפותו
של ר' אברהם עמדתי גם בעצמי, משנתקלתי בבית הכנסת הישן בספרי הרמב"ם,
והנה שולי הדפים של כל חמשת ספריו זרועים אותיות זעירות ובהירות, שהכילו את
ההגות של ר' אברהם על הרמב"ם.

חתנו השני של הרב — ר' אברהם-אלי, היה בנם של הורים עניים בראקוב. כאשר
הגיעה שעתו לבקר ב„חדר“, שלחוהו הוריו לתלמוד-תורה, באשר ידם לא השיגה
לשלם עבורו שכר-לימוד למלמד פרטי. יום אחד שמע המלמד שהילד אברהם-אלינקה
מתפאר בפני חבריו שהוא יחזור על תפילת „אשרי“ בכוון הפוך: הוא יתחיל מ„הללויה“

ויסיים ב"אשרי יושבי ביתך". ומה גדולה היתה הפתעתם של המלמד והילדים, בהווכחם שהוא אמנם לא החסיר אף מלה אחת. זכרונו הנפלא עורר את השתוממותם ועד מהרה היה הדבר לשיחה בפי כל בני העיירה. כשהגיע סיפור המעשה למראד-דאטרא. קרא את הילד אליו. בחן אותו ועמד על כשרונותיו הגדולים. מאז קיבל עליו הרב את האחריות לחנוכו. ברבות הימים נתפרסם בכל רחבי עולם התורה בשם "העילוי מראקוב". הוא נשא לאשה את בתו של הרב, ואחרי מותה התחתן שנית ונשא לאשה את בתו של הרב מקיידן פלך קובנה. באחד מימי הקיץ הלך להתרחץ בנהר, הוכה מכת-שמש, שקיפחה את חייו. מותו עורר צער רב בכל התפוצות. (עיין רשימה מיוחדת עליו).

ד' יוסף מקולון. נמצא רוב הזמן כ"פרוש" מחוץ לביתו. גם הוא היה מפורסם כבקיא בש"ס ופוסקים, וכחרד וירא שמים קיצוני. עליו סיפרו, שבלילה בשכבו על משכבו, הוא שם נרתיק על זקנו מחשש שמא תפול חלילה שערה מזקנו ארצה. כאמור, היה נמצא רוב הזמן מחוץ לביתו. אבל גם כאשר היה חוזר הביתה למשפחתו אשר ברקוב, היה מסתגר בקיטון מיוחד בדול ומיפרש מהעולם החיצוני, שקוע כולו בלימוד התורה.

ר' הירש חתנו של ישראל-אלי. בעל הדרת פנים רבניים-אציליים עטורי זקן שחור כזפת, וכל חזותו אמרה: כבוד. היה חבוש תמיד מגבעת רבנית רחבת הטיטורת, מהדר בלבושו ומקפיד על נקיון מראהו החיצוני. רוב ימות השנה נמצא אי-שם באוקראינה במקום שהיה מרביץ תורה כראשי-שיבה באחת הערים הגדולות. הביתה היה חוזר רק לימי החגים.

ר' שלמה אידל חתנו של הקידר. היה ידוע בכינויו "דער ליימענער רב" על שהיה חתנו של קידר. היה אחד הלמדנים המופלגים בעיירה, קיבל בנדוניה מפעל של כלי חרס, אבל היה מבלה רוב זמנו בבית המדרש ושוקד על התורה. אליו היו התלמידים הצעירים, שלמדו כבר "פאר זיך", פונים בבקשת הסבר בכל סוגיא קשה בתלמוד. בשנת 1924 נזדמנתי אתו באמריקה, במקום ששימש רב ושוחט באחת הקהילות במדינת ניו-ג'רסי.

ר' לייב מדוברוי. דמות מיוחדת במינה של תלמיד חכם. ניחן במראה פנים פטריארכליים ועיני תכלת חולמניות, ורושמו כאחד קדוש. הוא היה יושב יומם ולילה על התורה ועל העבודה ועובר על כל הש"ס בכל 5—6 שנים. בחיי יום-יום היה איש עממי, מעין טיפוס של "הורופשניק" — איש העמל הגופני. לא אשכח לעולם את הדושם העז שעשה עלינו הילדים בשעתו, כאשר ראינו אותו בבוקר לא עבות אחד עומד ליד ביתו, חגור סינר של פועל וסולל בעצמו את חלקת-הכביש שלו. בעינינו לא עלו בקנה אחד הפנים הרבניים, זקנו שירד לו על פי מידותיו, הירמולקה על ראשו וסינר ופטיש של פועל העובד עבודה גופנית שחורה.

אבל ר' לייב מדוברוי, איש העם ותלמיד החכם כאחד, קיים בזה פשוטו כמשמעו

את מאמר החכמים: „אהב את המלאכה ושנא את הרבנות“. משום כך היה בשעת הצורך גם בונה לעצמו וחוטב עצים ומתקן את התנור בביתו ובשעת הדחק — גם את השעון ידע לתקן, ועוד מיני מלאכות כאלה עשה.

ר' שבתאי שפירא חתנו של ר' סנדר. דמות רפרזנטאטיבית ומעוררת כבוד. טיפוס של למדן ואריסטוקראט מלידה, בעל יחוס אבות — בנו של הרב ר' ראובן מרננבורג, — שהיה בשעתו מפורסם מאד בעולם הרבנות. היתה לו לר' שבתאי סוכנות של טקסטיל ולרגל עסקיו עמד בקשרי מסחר עם התעשיינים בלודז'. רוב ימיו היה מבלה בניסעות, ועבר את כל רוסיה לאורכה ולרוחבה. הביתה היה בא רק לשבתות ולחגים או בעונה של שפל מסחרי. ברם, במקום שלא היה נמצא — בבית או בדרכים — לא היה פיו פוסק מגירסא. היה בין היוצאים והנכנסים לביתו של הרב ר' אליהו רבה של לודז'. בראקוב היה מוחזק למדן ותלמיד חכם, ולכבוד היה להורים שבניהם יבחנו בידיעותיהם בתלמוד על-ידי ר' שבתאי. לא אחת היה נכנס אתי בשיחה על סוגיא זו או אחרת, שהייתי לומד באותו זמן. אותה שעה היה פושט מעל עצמו את צורת איש העסקים וצולל ראשו ורובו בים התלמוד. מצתו הגבוה והבהיר היה מבריק ועיניו היו זוהרות וכולו מאיר מרוב התלהבות.

ר' שמעיה רוזנטל. אישיות רב-גונית. נוסף לבקיאותו בתלמוד ובמפרשים, היה גם יהודי משכיל, „בעל דקדוק“ ובקי בתנ"ך ובספרות היהודית הפילוסופית על כל דורותיה — מסעדיה גאון, הרמב"ם, רמח"ל ואחרים. הוא לא עשה את התורה קרדום לחפור בה, והתפרנס בכבוד מחנות גדולה של חפצי סדקית, שהיתה לו במרכז העיירה. היה מקובל כיהודי פיקח ונוה לבריות, ועל-כך היו פונים אליו בעניני בוררות. כל מר נפש היה סר אליו להשיח את דאגותיו ומצוקת לבבו, והוא היה מקבל את כל אחד, מסביר פנים, מקשיב, מיעץ ומקל על הלב העמוס.

ישיבה זוטא

לשיא פעילותו הציבורית הגיע ר' שמעיה רוזנטל ביסדו את ה"ישיבה זוטא", כמו שקראו לה בעיירה. כאן הוא הוכיח את עצמו גם כפדגוג מעולה וכמחנך. בשעוריו שם את הדגש על לימוד ומחשבה עצמית של התלמידים. הוא היה אומר שפרט לתורת משה שאין להרהר אחרי חוקיה, הרי כל התורה שבע"פ והמפרשים בדורותיהם, מיוסדים על אדני ההגיון ועלינו לחדור לעומקם של הדברים ולבחון אותם היטב.

כמנהל למעשה של הישיבה מינה את חתנו, בעלה הראשון של חיה'מינה בתו — ר' אריה דרדק. הוא היה ידוע בכינויו „העילוי מטשרניק“ עיירה מולדתו. הוא הצטיין בזכרונו הפנומנאלי, ומעשה — והוא נזדמן פעם עם הסופר הידוע — י. ל. קנטור, צורכו של העתון היומי הראשון ברוסיה — „היום“. ר' אריה, שהיה עוד צעיר לימים — בסך הכל כבן 20 — הפליא אותו בבקיאותו הרבה בש"ס ובפוסקים.

עד שהיה יודע לציין את מספר הדף של כל מאמר והלכה בגמרא. יתר על כן — הוא ידע בע"פ את כל סדר "טהרות". לשאלתו של ד"ר קנטור — לשם מה ולאיזה מטרה היה לו צורך בכל המאמץ הנדרש לזה? ענה ר' אריה שבמקרה והוא נמצא במקום שאין בו ספר, הרי הוא חוזר בע"פ על סדר "טהרות".

ר' אריה הצטיין בכח ההסברה שלו והסוגיא הקשה ביותר בתלמוד, הוסברה על ידו בצורה פופולארית ומובנת לקהל מ"עמך".

בעברו לאחר שנים למינסק הוא נתמנה מיד למורה הנראה ברבנות שם. לאחר זמן נמסרה לו הנהלת ה"חדר" של ר' איסר.

"חדר" זה היה מיוחד במינו בהיותו מיועד לא לילדים, אלא למבוגרים שלא הספיקו לקנות תורה מנעוריהם, וכולם בעלי מלאכה עמלים: בנאים, טייתים, נגלונים, נפחים וסנדלרים וכיוצא בהם. הם היו משכימים עם עלות השחר, מתיישבים ליד שולחנות בבית הכנסת ושומעים שיעור במשניות מפי הרבי שלהם. מה"חדר" הזה יצאו למדנים מובהקים, ולא אחת קרה שאם ר' איסר לא יכול היה בגלל איזה סיבה שהיא לבוא, מילא את מקומו אחד התלמידים, שהיה יושב מבאר ומסביר פרק משניות כבקי ורגיל. לפני פטירתו הביע ר' איסר את בקשתו ורצונו, שר' אריה ימלא את מקומו כמנהל "חדר" זה.

מענין הוא שמקום תורה זה המשיך את קיומו אף בימי שלטונם של הבולשביקים. עד פטירתו של ר' אריה. יהי זכרו ברוך.

ר' לייב חתנו של השוחט ר' יוסף, אחד הלמדנים הראקובאיים, שהשפעתו היתה רבה על תנועתו של הדור הצעיר בעיירה. הוא היה מיסדה של חברת "תפארת בחורים", אליה כינס את אותם הבחורים שהיה להם רצון להעמיק את ידיעותיהם ביהדות. הוא היה מלמד תנ"ך והצטיין כפרשן וכדרשן בתבלו בדבריו אגדות חז"ל. מוצאו היה מהעיירה טשרניק על-יד ברזין פלך מינסק. למעשה הוא שימש בעיירה כעין רב-משנה. בערבים היה מלמד פרק במשניות או גותן שיעור בתלמוד לקהל נבחר של למדנים ובני תורה. הוא היה גם "בעל-קורא" תמידי בבית-המדרש, ולעיתים — גם עלה על הבמה ונשא מדרשותיו בפני קהל המתפללים. לימים נקרא לזונו, עיר גדולה ברוסיה, לכהן שם כמשגיח בבית-חרושת גדול לנעניק.

ועד יוצאי-ראקוב בישראל

טומדים מימין לשמאל: שמואל אבני, סוניה מיזל, צבי אלפרוביץ

פריידל בירגר, אבא בוטביניק, יעקב שבתי גורליק.

יושבים מימין לשמאל: חיים אברמסון, הרב גארלין, יוסף בירגר ויהודה ליפשיץ